

İstanbul Barosu 031
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu
Raporu :
Haziran 1972 TBİB
Genel Kurulum sanalından

YASALARIMIZIN UYMASI GEREKEN ULUSLARARASI
İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMELERİNDE YER ALAN
DEMOKRATİK HUKUK İLKELERİ

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV

Günümüzde özgürlüklerin korunmasında sadece iç hukukta anayasalarla ve kanunlarla getirilen güvencelerle yetinilmemiş, özgürlüklerin birinci dünyâ savaşından özellikle de ikinci dünyâ savaşından sonra, Milletlerarası alanda da korunması söz konusu olmaya başlamıştır. Biz burada gerek İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Helsinki Nihai Belgesinde benimsenen özgürlükleri teker teker savunmak yoluna gitmiyeceğiz. Bireylerin özgürlüklerinin korunmasının Milletlerarası alanda güvenceye bağlanmasını sağlayan mekanizmalara değinirken, bu alanda gerçekleştirilmiş çeşitli Milletlerarası özgürlük belgelerinin genel bir değerlendirilmesini yapmaktayız.

Konuya girmeden şunu da belirtelim ki bireyin Milletlerarası alanda korunması Devletin eski egemenlik anlayışına vurulmuş ağır bir darbedir ve onun içindir ki de kişi özgürlüklerinin, Devletin (Millî Yetki - Mahfuz Saha) sından çıkmasına yolaçan anlaşmaları kendi iradesi ile iç hukuk kuralı haline getirmesi kolay olmamıştır, bireyin Milletlerarası alanda korunması yollarını açık tutma eğilimi Devletten Devlete büyük farklılıklar göstermiştir. Bu konuda Türkiye, bireylerin özgürlüklerinin çiğnenmesi halinde Milletlerarası plânda yaptırım getiren anlaşmalardaki özel hükümlere katılmaktan özellikle kaçınmıştır. Oysa özgürlüklerin Milletlerarası alanda etkin bir biçimde savunulması bireyin bazı koşulları yerine getirmesi halinde Milletlerarası Hukukun ona sağladığı denetim yollarına doğrudan doğruya başvurabilmesi ile mümkündür.

Böylece artık birey de günümüzde Devletler ve Milletlerarası örgütlerin yanında Milletlerarası hukukun ona sağladığı sınırlar içinde milletlerarası hukukun bir süjesi olmaktadır. Biz burada bazı birey kategorilerinin savunulmasını sağlayan, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının işçi hakları ile ilgili faaliyetlerini, azınlıkların savunulması konusundaki milletlerarası gelişmeleri vesayet altındaki halkların, mülteci ve vatansızların korunmasını sağlayan önlemleri bir yana bırakarak ikinci dünyâ savaşından sonra genel anlamda insan haklarının savunulması ile ilgili alınan önlemlerden söz etmek istiyoruz.

EVRENSEL İNSAN HAKLARI BİLDİRİSİ

İlk girişim Türkiye'nin de olumlu oyu ile kabul edilen Birleşmiş Milletlerin çatısı altında hazırlanmış olan Evrensel İnsan Hakları Bildirisidir.

Birleşmiş Milletler Anlaşmasının çeşitli maddelerinde insan haklarının korunması ile ilgili hükümler vardı. Ne varki anlaşmada insan hakları ve temel özgürlükler teriminden ne anlaşılması gerektiği ayrıntılı olarak belirtilmemiştir. Ayrıca özgürlüklerin nasıl güvence altına alınacağı da gösterilmemiştir.

Ekonomik ve Sosyal Konseye bağlı İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, devletin kişilere karşı görevlerini belirten ilk uluslararası belgedir. Klâsik özgürlüklerin yanı sıra ekonomik ve sosyal hakları da kapsayan bildiri 30 maddeden kuruludur. İnsan Haklarının ve temel özgürlüklerinin her yerde ve herkez için tanınmış olduğu belirtilmiştir.

Bildiride haklar ve özgürlükler 4 katogoriye ayrılmıştır.

-1789 dan gelen klâsik bireysel hak ve özgürlükleri (düşünce, vicdan, söz basın, dernek kurma gibi)

-Aile hakları

-Siyasal haklar (seçme, seçilme)

-Ekonomik ve sosyal haklar

10 Aralık 1948 de 40 olumlu 8 çekimser oyla kabul edildi.

Çekimser kalanlar: Sovyetler Birliği, Polonya, Yugoslavya, Çekoslavakya,

Beyaz Rusya, Ukrayna, Güney Afrika Birliği, Suudi Arabistan.

Bildirinin hukuki değeri hukukçular arasında tartışma konusudur. Genel eğilim uymak zorunluğu olmayan, tavsiye niteliği taşıdığı yönündedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun aldığı kararlardan farklı bir niteliği yoktur. Anayasa uyarınca onaylanmış bir anlaşma değildir.

Uygulama alanında da Fransız Danıştayı ve bir istisnası ile Amerikan mahkemeleri kendilerini İnsan Hakları Evrensel Bildirisiyle bağlı saymadıklarını gösteren kararlar vermişlerdir.

Bu durumu düzeltmek amacı ile Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilen ve 23 Mart 1976 da yürürlüğe giren (Medeni ve Siyasi Hakları ilişkin Milletlerarası Sözleşme-ve Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Milletlerarası Sözleşmeye Dair İhtiyari Protokol) hazırlanmıştır. Bu sözleşmeye göre sözleşmeye taraf olan devletlerin teklif ettikleri adaylar arasından 2/3 çoğunlukla dört yıl için seçilen 18 kişilik bir komite kurulmaktadır. Bu sözleşmeye taraf olan devletler, sözleşmeyi kendileri için yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde sözleşmede yer alan hakların uygulanması ve geliştirilmesi için alınan önlemler hakkında komiteye rapor vermesi üslenmişlerdir. Komite de aynı konuda ayrıca rapor isteyebilir. Komite, raporları inceledikten sonra görüşlerini bildirir.

Bu anlaşmanın 41.maddesine göre ise, bu maddeyi ayrıca kabul etmiş olan devletler, birbirlerini sözleşmede öngörülen haklara uymadıklarını ileri sürerek şikâyet edebilirler. Önce devletler altı ay içinde kendi aralarında uyuşmaya çalışırlar. Uyuşmazlarsa komite, iç hukuk yollarının tüketildiğinden emin olunca uyuşmazlığa el koyar, ya raporunu yayınlar ya da beş kişilik tarafsız ayrı bir komisyona inceleterek yayınlatır, bu dünya kamuoyu önünde bir Devletin anlaşmada gösterilen hak ve özgürlükleri çiğnediğini ilân etmesi bakımından bir yaptırım savılmalıdır. Bildiğimize göre Türkiye bu Sözleşmeye taraf olmadığı gibi halen ancak 4 devlet 41.madde hükmünü kabul ettiğinden 41.madde yürürlüğe girmemiştir. Öte yandan ihtiyari protokolle daha da ileri bir adım atılmış, protokole taraf devletlerin vatandaşlarının şikâyetlerini komiteye götürebilmeleri hakkı tanınmıştır. İnsan Haklarının Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşmeye Dair İhtiyari Protokolün birinci maddesine göre sözleşme ve ihtiyari protokolü kabul eden üye devletin vatandaşları iç hukuk yollarını tüketmiş olmak şartıyla sözleşmede gösterilen haklardan birisinin çiğnediği gerekçesi ile insan hakları komitesine başvurabilirler. Başvuran vatandaşın isteğini komite kendi devletine bildirir. Kendi devleti altı ay içinde iddiaya ilişkin açıklamalarını ve gerekli gördüğü takdirde aldığı önlemleri komiteye bildirir. Komite konunun diğer herhangi bir milletlerarası mercide görüşülmediğine ve kullanılabilir bütün iç hukuk yollarının tüketildiğine iyice kanaat getirdikten sonra vardığı sonucu devlete ve ilgili kişiye bildirir. Komite sözleşmenin 45.maddesine göre yıllık raporunu yayınlarken faaliyetlerini de yayınlayacaktır. Burada da yaptırım, yıllık raporda getirilen çözümlerin açıklanmasıdır. (Halten yürürlüğe girmemiştir.)

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ

Bilindiği gibi Avrupa Konseyinin temel ilkeleri

- 1-Kişi özgürlüğü
- 2-Siyasal özgürlük
- 3-Hukukun üstünlüğüdür.

Üye olabilmek için liberal çoğulcu demokrasiyi benimsemiş olmak gerekir. Amacı kısaca liberal demokrasiyi savunmak olan Avrupa Konseyi bu savunma görevini yerine getirebilmek için 4 Kasım 1950 de Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinin imzalanmasını

sağladı. 3 Eylül 1953 te yürürlüğe giren bu sözleşmeyi T.B.M.M. 10 Mart 1954 gün ve 6366 sayılı kanunla onayladı.

Sözleşme, Evrensel İnsan Hakları Bildirisindeki hak ve özgürlüklerin tümünü kapsamaz, özellikle bu eksiklik sözleşme mede ekonomik ve sosyal haklardan hiç söz açılmamasında görülür. Sözleşme klâsik olarak nitelediğimiz hak ve özgürlükleri kapsamaktadır. Bu eksiklik daha sonra hazırlanan ek protokollerle giderilmeye çalışılmıştır. Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesinin asıl tamamlayıcı 1965 te yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Kartıdır. Bu şarta göre ekonomik ve sosyal hak ve özgürlükler konusunda Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu 2/3 çoğunlukla gerekli gördüğü tavsiyelerde bulunabilir. Türkiye bu şarta katılmamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Bildiriden ileri tarafı hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlamak amacıyla kurduğu iki organdır.

- 1-Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
- 2-Avrupa İnsan Hakları Divanı

Sözleşmeye taraf olan devletler komisyona müracaat hakkına sahiptirler. (1956 - 1957 de Yunanistan'ın İngiltere'yi Kıbrıs'taki uygulamalarla ilgili iki şikâveti, Avusturya'nın İtalya'yı Yukarı Adige bölgesinde Avusturyalıları cezaya çarptırmasıyla ilgili şikâveti, Skandinav Devletlerinin Yunanistan'da 1967 de kurulan Askeri Cuntayla ilgili şikâyetleri. "Yunanistan'ın Avrupa Konseyinden bir süre ayrılmasına neden olmuştur. " En son Kıbrıs Rum Yönetiminin Kıbrıs Devleti adına Türkiye'yi şikâveti.) komisyona başvurma hakkı taraf olan devletlerden başka sözleşmenin çiğnenmesinden zarar gördüğü iddiasında bulunan

a) Her gerçek kişi (taraf olmayan devletin vatandaşları da olabilir şikâvet edilenin taraf olması gerekir.)

b) Hükümet dışı her teşekkül veya her insan topluluğuna tanınmıştır. Ne varki gerçek kişinin hükümet dışı bir teşekkülün veya bir insan topluluğunun komisyona müracaat edebilmesi için

a) şikâvet olunan devletin komisyonun yetkisini ayrıca tanıdığını bildirmiş bulunması gerekir.

b) Zarara uğrayanların da komisyona başvurmadan önce bütün iç yargı yollarını tüketmiş olmaları gerekir.

c) Gerçek kişi ve teşekküller iç yargı organlarına başvurup haklarını elde edemediklerini belirten son kararın tarihinden başlayarak altı ay içinde komisyona başvurabilirler.

Komisyon bir yargı organı değildir, yaptığı incelemeyi her raporla ilgili devletlere, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine ve yayınlanmak üzere Avrupa Konseyi Genel Sekreterine gönderir.

İnsan Hakları Avrupa Divanı Avrupa Konseyinde üye olan devlet sayısı kadar vargıçtan kuruludur. Divan önüne bir davayı; ya devletler ya da komisyon getirebilir. Divanın yargı yetkisinin zorunlu olabilmesi için "akıt tarafın divanın selâhiyetini mecburi olarak tanıması lazımdır."

Türkiye Komisyonun ve Divanın Yetkisini Henüz Kabul etmemiştir.

Bir anlaşmazlığın divana getirilebilmesi için komisyonun bir çözüm yolu bulamadığını bildirmesi gerekir. Komisyon raporu, bakanlar kuruluna verildikten sonra üç ay içinde divana başvurulur. Gerçek kişiler ve diğer teşekküller ancak komisyona başvurabilirler.

Gerekli görürse komisyon, bu şikâveti divana sunar. Ya da duruma göre devlet kendi vatandaşının şikâvetini üslenerek divana başvurabilir. Taraflar divanın kararına uymayı garanti etmişlerdir.

Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ile Avrupa İnsan Hakları Söz-

leşmesi arasındaki köklü fark, birincisinin bir bildiri olması yüzünden pozitif değerinin tartışma konusu yapılmasına karşın ikincisinin bir sözleşme olması ve imzalayıp onaylayan devletleri bağlamasıdır.

Ayrıca Türkiye'nin de katıldığı ve bir sözleşme niteliği taşımayan Helsinki Konferansı Nihai Belgesinde; "İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler alanında, katılan devletler Birleşmiş Milletler Anlaşması amaçlarına ve ilkelerine ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisine uygun olarak davranırlar bağlı olabilecekleri insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeleri de kapsamak üzere bu alanda uluslararası bildirimler ve sözleşmelerdeki kavıtlı yükümlülükleri de yerine getirirler. "hükümü yer almaktadır. Böylece, hukuki değerleri, bağlayıcılık güçleri, birbirinden farklı ve daha önce yürürlüğe girmiş çeşitli belgelerin getirdiği yükümlülükler hazırlatılarak bu konularda söz konusu bildiri ve sözleşmelere katılmayan devletleri de bağlayan bir örf ve adet kuralının saotamak istendiğine tanık olunmaktadır. Öte yandan Nihai Senette devletlerin egemen eşitliği tehdide ve kuvvet kullanmaya başvurmama, devletlerin ülke bütünlüğü, anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümü, devletlerin içişlerine karışmama, (Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun kabul ettiği şekliyle) halkların kaderlerini kendilerinin saptamaları hakkı gibi, her iki blokun benimsediği ve milletlerarası hukukun buyruk kuralları (jus Coguns) haline geldiği kabul edilen ilkeler sıralanmaktadır. Bunun dışında Nihai Senet Temel Hak ve Özgürlüklerin korunması açısından yeni bir garanti yöntemi getirmemektedir. Nihai Senedin getirdiği hükümlerin tümünün aynı hukuki değeri taşıyabilmesi, çığnenmesinin devletin milletlerarası sorumluluğuna yolaçabilmesi, bu doğrultuda iki veya çok taraflı anlaşmaların gerçekleştirilebilmesine bağlıdır. Bu bakımdan "Nihai belge" gelecek için ancak bir yol gösterici, bir ilk adımdır.

Not: İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Konusunda Milletlerarası alanda getirilen hükümler için bak:

- İnsan Hakları ile ilgili Temel Metinler-Dr.Aydoğan Özmen-Ankara 1967
- Avrupa Sözleşmeleri-Ergin Nomet/Özer Eskiuyurt -İstanbul 1975
- Helsinki Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı-İstanbul 1976